

QON AYLANISHINING BUZILISHI VA UNING TERAPIYASI

Ahmadjonov Humoyun Akramjon o‘g‘li

Farg‘ona Jamoat Salomatligi Tibbiyot instituti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada biz hozirda ko‘p hollarda uchraydigan qon aylanishi buzilishi oqibatida yuzaga keladigan turli xil kasalliklar, uning turlari, kelib chiqish sabablari va davolash usullari haqida fikr yuritamiz. Tez-tez emotsional zo‘riqish, kam harakatlik, chekish, tana vazni yuqori bo‘lishi, qandli diabet, arterial gipertenziya, dislipoproteinemiya, yurak qon-tomir sistemasi kasalliklariga irsiy moyilligi bor bemorlar ushbu kasallikka ehtimolligi yuqori bo‘lgan bemorlar hisoblanadi. Shu sababdan biz quyida qon aylanish tizimi bilan bog‘liq bo‘lgan ushbu kasallik haqida muhokama qilamiz va uni qanday qilib davolash mumkinligi haqida ba’zi bir tavsiyalarni berib o‘tamiz.*

Kalit so‘zlar: *qon bosimi, puls, emboliya, arterioskleroz, vaskulit, fizioterapiya, yurak, miya, insult.*

Qon aylanishining buzilishi holatida qon tomirlar orqali erkin o‘tmay qoladi. Natijada organlar yoki oyoq-qo‘llarning kislorod va ozuqaviy moddalar bilan yetarli darajada ta‘minlanishi keskin pasayadi. Bu ayniqsa oyoqlarga tez-tez ta‘sir qiladi va keksa odamlarda periferik arterial okklyuziv kasallik (PAD, vaqti-vaqti bilan klaudikatsiya) shaklida namoyon bo‘ladi. Bu keskin sodir bo‘lishi yoki sekin rivojlanishi mumkin. Qon aylanishining buzilishi, ayniqsa oyoqlarga, qo‘llarga ta‘sir qiladi. Odatda alomatlar - tananing tegishli qismlarida rangpar teri holati kuzatiladi va jismoniy mashqlar paytida og‘riq paydo bo‘ladi. Buzilgan qon oqimi uchun siqilgan yoki kalsifikatsiya qilingan yoki qon quyqalari bilan to‘sib qo‘yilgan qon tomirlari javobgardir.

Qon hech qanday muammosiz oqishi ilojsiz bo‘lganda, qon aylanishi buzilishi kasalliklari sodir bo‘ladi. Tomirlar, qon bilan ta‘minlangan to‘qimalar, organlar yoki ekstremitalar keyinchalik kam kislorod va ozuqa moddalarini o‘ziga ola boshlaydi. Bundan tashqari, karbonat angidrid kabi metabolik so‘nggi mahsulotlar sekin asta yo‘qolib boradi. Buning oqibatlari jiddiy bo‘lishi mumkin. Qon bilan ta‘minlanmagan organlar yoki oyoq-qo‘llarning faoliyati cheklanib qoladi va agar qon oqimi doimiy ravishda yetishmasa, o‘lim holati ham kuzatilishi mumkin. Bu, masalan, yurak xuruji va qon tiqilib qolib, tomirlar yorilish holati bilan sodir bo‘lishi mumkin.

Qon aylanishining buzilishi qayerda paydo bo‘lishiga va uning o‘tkir yoki surunkali bo‘lishiga qarab, u turli xil klinik belgilarni keltirib chiqaradi. Bunday holatlarda tomirlar torayadi yoki hatto ularga qon tiqilib qoladi, shunda qon endi ular orqali to‘siqsiz o‘tishi mumkin bo‘lmay qoladi. Buning natijasida sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan sabablar quyidagilardir:

I. Tomirlarning qattiqlashishi (arterioskleroz)

Tomirlarning qattiqlashishi qon aylanishi buzilishining eng keng tarqalgan sababidir. Bunda ba‘zi bir moddalar tomir devoriga yotqizilganda paydo bo‘ladi (qonni yurakdan tananing boshqa mintaqalariga yetkazadigan tomirlar). Bunday konlar odatda tarvaqaylab ketgan tomirlarda hosil bo‘ladi: kuchli qon oqimi u yerda juda stressli holda kuzatiladi. Shu sababli, qonda tashiladigan qattiq moddalar ushlanib qoladigan shu nuqtalarda mayda jarohatlar osonlik bilan yuzaga keladi. Ushbu

jarohatlar vaqt o'tishi bilan kattalashib boradi. Bu ularga qon tomirlari diametrini sezilarli darajada kamaytirishga imkon beradi. Ateroskleroz yoshga qarab tez-tez uchrashi mumkin.

2. Qon tomirlarining tiqilib qolishi (emboliya)

Qon tomirlari tiqilib qolsa, qon to'siqlari, ajratilgan qon, to'qima bo'lagi (o'smalarda), qon oqimiga tushgan amniotik suyuqlik yoki havo pufagi (havo emboliyasi) qon tomirini to'sib qo'yadi. Bunday emboliya tomirlar devorining shikastlanishi, qon oqimining pasayishi va qon tarkibining o'zgarishi bilan sodir bo'ladi.

3. Qon tomirlarining yallig'lanishi (vaskulit)

Qon tomirlarining yallig'lanishidan kelib chiqqan qon aylanishining buzilishi (vaskulit) juda kam holda uchraydi. Buning ortida asosan avtoimmun jarayonlari yotadi, bunda mudofaa tizimi o'z tanasiga qarshi qaratilgan bo'ladi. Ba'zida qon tomirlari devorlari jarohatlar yoki tirnash xususiyatini beruvchi moddalarni (ba'zi dorilar yoki kapsulalar) iste'mol qilish natijasida yallig'lanishadi. Keyin u yerda tromblar (qon quyqalari) paydo bo'lishi mumkin. Tromb hosil bo'lishi bilan flebit hosil bo'ladi - buni shifokorlar tromboflebit ham deb atashadi. Qon tomirlaridagi to'siqlar (plakatlari, tromblar), shuningdek qon tomirlari devoridagi o'zgarishlar (yallig'lanish, spazmlar) yoki qon oqimining o'zgarigan xususiyatlari (yopishqoqligi) qon aylanishining buzilishini keltirib chiqarishi mumkin.

Qon aylanishi buzilishining alomatlari ekstremitalarning qon aylanishining buzilishi, oyoq-qo'llarining sovuqligi, og'riq, uyquchanlik, terining rangparligi, yaraning yomon davolanishi, qon tomirlari okklyuziyasi bilan zararlangan oyoq-qo'llarda yetishmayotgan puls miqdori va boshqalar. Organlarda qon aylanishining buzilishi bilan ichak infarkti, yurak tomirlari kasalligi, yurak xuruji, insult, qon tomir kasalliklari kuzatilishi mumkin. Buning sabablari esa tomirlarning qattiqlashishi (arterioskleroz), qon tomirlarining tiqilib qolishi (emboliya), qon tomirlarining yallig'lanishi (vaskulit) kabilar bo'lishi mumkin.

Bu kasalliklarni kuchaytirishga sababchi bo'luvchi xavfli omillar chekish, yuqori qon bosimida yurish, qandli diabet, qonda lipid miqdorining ko'payishi, semirish, kam harakatlanish, zararli ovqatlanish va boshqalar.

Qon aylanishining buzilishini oldini olish uchun zararli moddalarni chekmaslik kerak, ko'p harakat qilish, mutanosib va o'z vaqtida ovqatlanish lozim, ortiqcha vaznni kamaytirishga harakat qilish, yuqori qon bosimida yurmaslik, lipid metabolizmining buzilishi yoki diabet kabi yuqori xavfli kasalliklarga duchor bo'lishdan saqlanish darkor.

Bu kasallikni davolash uchun qon tomirlarini toraytiradigan qon to'siqlari mexanik ravishda olib tashlanishi kerak, bu to'siqlar dori bilan eritilishi (lisis terapiyasi), vazodilatatsiya (qon tomirlari kengayishi), peeling, simpatik asabni kesish, amputatsiya (kamdan-kam hollarda) kabi bir necha yo'llar bilan amalga oshirilishi mumkin. Bunga qo'shimcha ravishda dori vositalari (og'riq qoldiruvchi vositalar, qon aylanishini kuchaytiruvchi vositalar va boshqalar) orqali simptomlarni yo'qotish va fizioterapiya olish orqali ham bu kasalliklardan xalos bo'lish mumkin. Mashq qilish terapiyasi, maqsadli yurish, suzish yoki velosipedda mashq qilish va faol fizioterapiya tanani toraygan tomir atrofidan qon aylanib o'tish davrlarini hosil qilishni kuchaytiradi. Bundan tashqari, ushbu choralarda kisloroddan to'yinishni ta'minlaydi. Hammomlar, karbonat kislotali vannalar va qo'llarni iliq vanna qilish qon aylanishi yaxshilanishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Adam S., Scott C., Dian A., Symptom to diagnosis. Chicago, USA. 2006., 804 p.
2. Chad D. Classification, diagnosis and presentation of diagnosis of ALS // Amyotrophic lateral sclerosis. - 2006. - P. 201 - 226.
3. Ellen Moore. Germaniya Angiologiya Jamiyati va Germaniya Qon tomirlari Tibbiyot Jamiyati e.V.ning "Periferik arterial okklyuziv kasallik (PAD), diagnostika, terapiya va keyingi parvarishlash" qo'llanmasi. 2015.
4. N. Temirova (2022). ORQA MIYADA QON AYLANISHINING O'TKIR VA SURUNKALI BUZILISHLARI. Science and innovation, 1 (D8), 972-976. doi: 10.5281/zenodo.7451696.